

УДК[159.923.2:316.324.8]:004

О.О. Жидкова

Харківський національний університет радіоелектроніки,
ас. кафедри філософії

ПРОБЛЕМИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Аналізуються проблеми ідентифікації особистості, викликані змінам в засобах інформаційної техніки. Особлива увага приділяється розгляду інформаційних технологій, які не лише змінили управління технологічними процесами, але і стали інструментом впливу на діяльність людини.

Ключові слова: інформаційне суспільство, інформаційні технології, віртуальна реальність, комунікативне середовище, техносфера, ідентифікація, самоідентифікація.

О.О. Жидкова

ПРОБЛЕМЫ ИДЕНТИФИКАЦИИ ЛИЧНОСТИ В ИНФОРМАЦИОННОМ ОБЩЕСТВЕ

Анализируются проблемы идентификации личности, вызванные изменениями, вносимыми средствами информационной техники. Особенное внимание уделяется рассмотрению информационных технологий, которые не только изменили управление технологическими процессами, но и стали инструментом воздействия на деятельность человека.

Ключевые слова: информационное общество, информационные технологии, виртуальная реальность, коммуникативная среда, техносфера, идентификация, самоидентификация.

O. Zhidkova

PROBLEM IDENTIFICATION OF PERSONALITY IN THE INFORMATION SOCIETY

The problems of identification, due to changes introduced by means of information technology. Particular attention is paid to the information technology, which not only changed the management of technological processes, but also became the instrument of influence on human activities.

Key words: information society, information technology, virtual reality, communication environment, a technosphere, identification, self-identification.

Інформатизація є слідством і формою вираження науково-технічного прогресу останнього століття. Вона має дві сторони. Одна з них суто технічна, така, що проявляється в поширенні інформаційної техніки і інформаційних технологій, інша – соціальна, така, що виявляє себе в дії на громадські процеси і на спосіб життя окремих людей. В силу цього інформація як цінність суспільства нового типу визначена не лише і не стільки своєю масовістю або загальнодоступністю, економічним або політичним потенціалом, скільки можливістю персоналізації, що задає для людини нові грані самоідентифікації.

Інформаційні технології, проникаючи в усі сфери життя соціуму, впливають не лише на його архітектуру, але і на способи і форми буття окремої людини [1, с.115]. В зв'язку з цим проблеми інформатизації суспільства, її соціальних наслідків привертають увагу як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників. Проте більшість фахівців

концентрують свою увагу на технічній складовій цього процесу. Між тим соціальна складова інформатизації дуже вагома і вимагає свого осмислення. Інформаційні технології не лише змінили управління технологічними процесами, але стали інструментом впливу на дії людини. Сьогодні інформаційні технології (ІТ – технології) опосередковують взаємовідносини між людиною і суспільством, як і стосунки між людьми. Зокрема, зміни, що вносяться інформаційними технологіями і засобами інформаційної техніки, змінюють соціальні процеси ідентифікації і самоідентифікації особи, що спиралися в традиційному суспільстві на прямі контакти людини з тими або іншими соціальними групами і людьми. Змінюючи комунікативне середовище людини, інформаційні технології неминуче вносять новий зміст в соціальні процеси ідентифікації. Відповідно встає нове завдання – вивчення людини в інформаційному соціумі, що невіддільно від дослідження такого його центрального "ядра" як ідентичність.

Оскільки відтворення громадського життя може відбуватися тільки при відповідному відтворенні людини з його науково-технологічними знаннями і культурними навичками, то найбільш гострі проблеми інформатизації пов'язані з її дією на людську особистість.

Аналіз наявної літератури з цієї проблеми демонструє, що при вивченні соціальних аспектів інформаційного суспільства у рамках вітчизняної соціальної філософії є багато невирішених завдань. У багатьох випадках пошуки, пов'язані з інформаційним суспільством, торкаються не проблеми людини, а більш орієнтовані на розгляд технічної і технологічної сторін постіндустріалізму і на обговорення особливостей вступу цивілізації в новий етап розвитку. Дійсно, цю складову сучасних громадських процесів не можна залишати без уваги, оскільки становлення інформаційного суспільства неможливе без технічного базису, створеного в другій половині ХХ століття. Тут на перший план висуваються уявлення про сучасну техносферу і положення людини в ній. До цієї проблеми звертаються багато авторів, зокрема, В.С. Стьопін, В.Г. Горохов, В.В. Чешев, Б.І. Кудрін, О. Д.Симоненко, В.М. Розін, Н.В. Попкова, Х. Ленк, О.А. Жукова та ін.

Розгляд особливостей інформаційного суспільства вимагає проведення аналізу в площині глобалізації, оскільки інформатизація і інформаційні технології стали одним з потужних засобів реалізації глобалізаційних процесів. Більшість авторів сходяться на тому, що глобалізація – процес, який отримав свій динамічний розвиток у зв'язку з розвитком інформаційних технологій. Вони стали механізмом, за допомогою якого і через який відбувається поширення цінностей інформаційного суспільства у світовому масштабі [2].

Техногенна цивілізація сформувала техносферу, яку можна охарактеризувати як технічну реальність сучасного світу. Проблема, яка виникла з її становленням, полягає в тому, що техносферна реальність стає безпосереднім життєвим оточенням людини, і питання про її буттєві підстави не може не торкатися проблеми взаємодії людини і техносфери. У рамках такої концепції, як відзначає Н.В. Попкова, людині відводиться роль додатка машини і навіть ставиться питання про своєрідний синтез людини і машини (кіборг). Але така позиція свідчить про недооцінку ролі технічної реальності у біосоціальних процесах, що призводить до спотворення ідентичності людини [3, 142].

Намагаючись визначити місце і роль техніки в житті людини, ми приходимо до висновку, що тільки соціотехнічна парадигма дозволяє здолати протиріччя, які склалися в суспільстві. Ускладнення техніки в цьому ракурсі бачиться як природний процес. У центрі цього процесу стоїть людина, що ідентифікує себе як творець техносфери, яка, сприяє його власному вдосконаленню і прагненню до підвищення об'єктивності сприйманої картини світу. Таким чином, змінюється парадигмальна

установка в розумінні техніки не як засобу підкорення навколишньої дійсності, а знання і пристосування до неї.

У системі «людина – техніка» з'явилися нові аспекти. Наприклад, поява технічних засобів, що імітують людський інтелект, відчуття людини, і тим самим впливають на вибір і встановлення людиною своєї ідентичності. Ці тенденції найбільш важливі для інформаційної стадії розвитку техносфери, у рамках якої сталася якісна зміна управління не лише технологічними, але і соціальними процесами. В цих умовах соціотехнічна парадигма дозволяє виділити такі критерії збалансованості і життєздатності суспільства:

- рівень економічного розвитку, що дозволяє уникати потрясінь, пов'язаних з убогістю і голодом;
- інститути громадянського суспільства, які не припускають насильства влади над суспільством і насильства особистості над іншою особистістю;
- позитивні, вищі духовні цінності;
- здатність суспільства до відтворення за рахунок внутрішніх джерел.

Фундаментальним проявом становлення техносфери є формування нових засобів обробки інформації і інформаційних технологій, що склали технологічну основу інформаційного суспільства. Соціальна успішність в сучасному суспільстві пов'язана не стільки з володінням деяким обсягом знань або відкритим доступом до інформаційних ресурсів, скільки із здатністю вільного пошуку інформації, її критичного і творчого осмислення, створення нових інформаційних продуктів. Подібні вміння тісно пов'язані зі світоглядними і психологічними особливостями людини. Ефективна реалізація цих особливостей не можлива без схильності людини до постійного саморозвитку, самоудосконалення.

Однією з соціально-технічних характеристик інформаційного суспільства, що надає йому нової якості, є поява мережевих співтовариств і використання мережевих технологій [4, с.5]. Активне поширення мережевих технологій припадає на 90-і роки ХХ століття. Соціальні трансформації, які вносяться ними, отримали широке поширення у зв'язку із створенням мережі Інтернет. До нових рис життя суспільства, які виникли завдяки мережевим взаємовідносинам, можна віднести відтворення знання і інформації в циклічному режимі; формування глобальної інформаційної економіки, заснованої на застосуванні мережевих технологій і бізнес-проектів; поширення нового типу зайнятості, який представлений такими формами, як самозайнятість, неповний робочий день, тимчасова і контрактна робота, неформальна або напівформальна робота; заміна ієрархічних зв'язків на мережеві в усіх сферах життя людини; диверсифікація культурного простору тощо.

Сучасна людина формується як особистість в медіанасиченому середовищі. Вона занурена в справжній океан інформації. Причому, замість отримання просторових, взаємозв'язаних, систематизованих інформаційних "смуг" вона стикається з короткими "спалахами інформації" – аудіовізуальними кліпами, числовими рядами, новинними текстами, "обривками теорій", які не вкладаються в попередні межі уявлень і знань [5, с.27]. Нерідко цей інформаційний потік несе суперечливі знання, а загальна кількість інформації зростає в геометричній прогресії. В результаті людина стає перед необхідністю вільно або мимоволі, усвідомлено або інтуїтивно адаптувати отриману інформацію до власних уявлень, надавати їй деяку смислову витонченність. Саме так і народжується феномен віртуалізації. Він пов'язаний з інформаційним впливом на людину, а, головне, припускає суб'єктивне «проекування» навколишнього світу самою людиною.

Здатність до вільної, моделюючої самоідентифікації є одним з проявів так званого креативного мислення. Людина з креативним мисленням бачить в різноманітті навколишньої реальності хаотичне, деструктивне середовище, позбавлене будь-яких

правил і жорсткої внутрішньої логіки. Інформаційний простір перетворюється на невичерпний потік "кліпів" – модульних одиниць інформації, гранично динамічних, мінливих, необов'язкових, відносно незалежних один від одного, таких, що підлягають вільному відбору і комбінуванню [6, 440]. Свідомість такої людини "витісняється" в сферу інтуїтивної творчості – вона потрапляє в простір симуляції образів, моделювання віртуальної реальності. Тому необхідною умовою для креативної творчості стає не спадкоємність досвіду, не енциклопедичне узагальнення знань, а постійна зміна вражень, безперервне оновлення "ресурсної бази".

Зміна соціальних умов життя людини нині дозволяє говорити про виникнення кризи ідентичності в плані її пошуку і надбання. Розвиток інформаційного суспільства в умовах глобалізації супроводжується поглибленням тенденції до його атомізації, що узгоджується з постмодерністською парадигмою, яка відбиває сучасний стан радикальної плюралістичності, еkleктичності західної культури. Ситуація постмодерну посилює проблему ідентичності, оскільки веде не лише до еkleктичності соціокультурного простору, але і самої людини. Тому, стає необхідним виявлення специфіки і особливостей буття людини в умовах нової соціальної реальності [7].

Глобальне інформаційне суспільство надає нові можливості для формування особистості і в той же час ставить більш серйозні вимоги до людини. Співвідношення двох способів формування індивідуальності людини – внутрішньої і зовнішньої – дозволило виявити міру їх взаємного проникнення в умовах постійної трансформації інформаційної техносфери. Це також дозволило виявити досить стійкі позитивні і негативні тенденції впливу нового техносоціального середовища на людину. Виникають парадокси, які обумовлені розривом зовнішніх і внутрішніх способів формування індивідуальності людини. Наприклад, доступність інформації, що забезпечується інформаційними засобами і технологіями, знижує мотивацію до генерування нового знання. Доступне отримання знання з інформаційних джерел, не створює мотивації до розвитку нових засобів пізнання.

Посилюється процес відмови від ухвалення рішень, завдяки збільшенню числа альтернатив. Людина опиняється в ситуації невпевненості, сумнівів, і, як наслідок цього, відмовляється від відповідальності. Результат – ухвалення невірних рішень; надмірна ідеалізація технічних засобів в цих питаннях.

Зниження цінності конкретного знання в силу його швидкого «старіння» приводить людину до необхідності постійного оновлення і поповнення «людського капіталу», формування інформаційної культури. Але для вирівнювання ситуації людина має бути достатньою мірою мотивована, а такий стан неможливий без стійкої ідентифікації, що дозволяє усвідомити своє становище в суспільстві, сенс своєї діяльності і тому подібне.

Уся сукупність названих обставин, змушує до пошуку нових шляхів вирішення проблеми ідентичності. Поєднання глобального і локального, встановлення горизонтальних зв'язків завдяки використанню інформаційно-комунікаційних технологій, підвищена щільність інформації, збільшення числа альтернатив, віртуалізація соціальних стосунків виводять дослідницький вектор на проблему пошуку і реалізації стратегій ідентичності людини за допомогою нових можливостей, які надаються інформаційною техносферою.

Перелік посилань

1. Чешев, В.В. Техническое знание [Текст] / Чешев В.В. – Томск: Изд-во Том. гос. архит.-строит. ун-та, 2006. – 267 с.
2. Кувалдин, В.Б. Глобализация светлое будущее человечества? [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://window.edu.ru/windowcatalog>
3. Попкова, Н.В. Философия техносферы [Текст] / Попкова Н.В. – М.: Издательство ЛКИ, 2008, – 344 с.

4. Рейнман, Л.Д. Информационное общество и роль телекоммуникации в его становлении [Текст] / Рейнман Л.Д. // Вопросы философии, 2001. – №3. – С.3 – 9.
5. Бабаева, Ю.Д., Войскунский, А.Е., Смыслова О.В. Интернет: воздействие на личность [Текст] / Бабаева Ю.Д., Войскунский А.Е., Смыслова О.В. // Гуманитарные исследования в Интернете / под ред. А.Е. Войскунского. – М., 2000. – С.11 – 39.
6. Жичкина, А.Е., Белинская, Е.П. Самопрезентация в виртуальной реальности и особенности идентичности подростка-пользователя Интернета [Текст] / Жичкина А.Е., Белинская Е.П. // Образование и информационная культура. – М., 2000. – С.431 – 460.
7. Заковоротная, М.В. Идентичность человека: социально-философские аспекты. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://filosof.historic.nl/books/item>